

УДК [179:504] :241.81(045)

О. А. Матюхіна

КАТЕГОРІЯ «ЕКОЛОГІЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» В ЕТИЧНОМУ ВЧЕННІ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ в ХХІ ст.

Национальный авиационный университет
e-mail: kievfilozofia@gmail.com, ORCID ID:0000-0003-2789-0237

Анотація. Категорія екологічної відповідальності займає одне з провідних місць у сучасній екологічній етиці. У статті досліджуються особливості осмислення цієї категорії в етичному вченні католицької церкви. Католицька церква розглядає наявність «екологічної відповідальності» кожної людини як одну з основних умов вирішення екологічних проблем. У статті особлива увага приділяється зв'язку екологічної концепції католицької церкви з її вченням про сутність та призначення людини

Ключові слова: екологічна проблема, екологічна відповідальність, поведінка, навколишнє середовище, екологічна парадигма, енцикліка

Вступ

У ХХ столітті людство зіштовхнулось із проблемами, що отримали назву «глобальних», тобто таких, що є проблемами людства загалом і загрожують самому його існуванню. Чільне місце серед цих проблем займає екологічна проблема, тому що вона пов'язана із самим фактом буття людини.

Людина існує в природі, як частина природи і, водночас, реалізуючи своє буття як буття істоти розумної та суспільної, ставить під загрозу біосферу, тобто саму основу свого фізичного життя і матеріального виробництва. Небезпека ця виникла раніше, але вся гострота проблеми була повною мірою осмислена лише в останній третині ХХ ст. Біологи, особливо представники такої галузі біології, як екологія, вже із середини ХХ ст. звертали увагу світової громадськості на прискорене зникнення цілої низки видів живих істот, порушення цілих біосистем. В 1963 році була видана перша Міжнародна Червона Книга – анотований збірник видів тварин, яким загрожувало зникнення. З того часу вийшло друком кілька Міжнародних документів із переліком видів рослин і тварин, яким загрожує зникнення. З 70-х років стали публікуватись національні Червоні Книги, в яких представлено перелік рідкісних та зникаючих видів по окремих країнах. В Україні така книга була вперше видана у 1980 році. Незважаючи на прийняті як міжнародною спільнотою, так і окремими країнами заходи із збереження видів, що зникають, кількість і обсяг томів Міжнародної та національних Червоних Книг все зростають, тому що все більше видів рослин, тварин опиняються на межі зникнення.

Погіршення екологічної ситуації в світі, яке стрімко прогресує, було констатоване членами Римського клубу. Д. Медоуз, Є. Пестель, А. Печчеї, Дж. Форрестер у своїх доповідях наголошували, що вплив антропогенного фактора на природу набув неконтрольованого характеру і здатний невідворотно порушити саме функціонування біосфери. «На жаль, навантаження з боку людини на навколишнє середовище продовжує зростати, незважаючи на розвиток технологій та зусилля громадських організацій. Становище ускладнюється ще й тим, що людство вже вийшло за межі і перебуває в нестійкій області. Однак розуміння цієї проблеми в усьому світі є гнітюче слабким. Щоб зменшити вплив на навколишнє середовище і

повернутися до допустимого рівня, необхідно перш за все змінити особистісні та суспільні цінності» (Медоуз, Рандерс, Медоуз, 2007: 11).

В кінці ХХ століття з метою пом'якшення екологічної кризи була прийнята низка Міжнародних документів. Особливо в цьому відношенні треба відмітити прийняту в 1992 р. в Ріо-де-Жанейро на Конференції ООН із розвитку довкілля концепцію «сталого розвитку». Її принципи спрямовані на забезпечення розвитку людства при збереженні довкілля і подолання екологічної кризи та її наслідків. Одним із напрямків боротьби з екологічною кризою стали заходи із зменшення викидів парникових газів. Кіотський протокол до РКЗК ООН (КП) 1997 року закріпив на міжнародному рівні кількісні зобов'язання розвинених країн із скорочення викидів парникових газів. У 2015 році 197 держав підписали Паризьку угоду (Паризька угода, 2015). На даний час ця угода ратифікована 166 країнами (в тому числі Україною) (Закон України, 2016). Глобальне реагування на загрозу зміни клімату має відбуватись у контексті сталого розвитку та подолання бідності (Паризька угода, 2015). Можна ще збільшувати й збільшувати перелік міжнародних документів, спрямованих на подолання екологічної кризи. Проте їхні результати є набагато скромнішими від очікуваних. Якщо і простежується покращання екологічної ситуації в окремих країнах та регіонах, проте загалом у світі криза продовжує поглиблюватись.

Хоча все ширше і ширше поле взаємовідносин людство-природа регулюється законодавчими актами як на державному, так і на міжнародному рівнях, мети вони досягають лише частково. І причина полягає не тільки в окремих недосконалостях чи проблемах реалізації законів. «Висновок є очевидним – механізм захисту навколишнього природного середовища і раціонального природокористування не спрацьовує через відсутність належного рівня екологічної свідомості» (Клешня, 2020: 59). Для реалізації прийнятих законів, угод, концепцій необхідна зміна екологічної парадигми кожного мешканця планети Земля.

Мета дослідження

Метою дослідження є окреслення особливостей підходу до вирішення екологічних проблем у соціальній доктрині католицької Церкви. Одним із завдань є окреслення змісту категорії «екологічна відпові-

дальність» та її місця в етичному вченні католицизму на основі аналізу енциклік.

Методологія дослідження

Методологія статті обумовлена предметом дослідження. Головним методом став метод концептуально-понятійного аналізу, який дає можливість виділити особливості підходу до вирішення екологічних проблем у соціальному вченні католицизму. Також застосовується соціокультурний підхід та структурний метод дослідження.

Результати

Екологічно відповідальна повсякденна поведінка в сучасному світі стає необхідністю. На рівні суспільної свідомості все більше поширюється думка про життєву потребу перенесення норм екологічної етики з маргінесу екологічної свідомості сучасної людини на одне з чільних місць. Ще в 1990 році доктор біологічних наук Г. Сімкін наголошував, що тільки категорії добра і моральності «... здатні накласти заборону на нищівний для біосфери технократичний, суперіндустріальний шлях розвитку» (Сімкін, 1990: 46). Але споживацько-технократична ідеологія сучасного інформаційного суспільства робить це якщо не неможливим, то дуже складним. Поширене в сучасному світі технократичне мислення стає ще однією з причин подальшого загострення кризи (Ченбай, 2020). «Завдання формування нової екологічної парадигми в культурі, екологічної поведінки в наш час може і повинно бути вирішено тільки через екологічне виховання в процесі навчання; відродження на новій основі екологічних норм і традицій, що існують в культурі кожного народу Землі» (Матюхіна, 2020: 22).

Екологічний імператив протягом тисячоліть був одним із базових елементів етичного імперативу людства. Але якщо на рівні міфологічної свідомості зв'язок людини з природою розумівся скоріше на інтуїтивному рівні, регулювався жорсткою системою табу, звичаїв, норм, то в сучасному світі ця єдність має бути відновлена на основі усвідомлення людиною і людством своєї екологічної відповідальності. Власне, на відповідальності людини наголошується у соціальній доктрині католицької церкви. «Відповідно до сучасної католицької концепції, «будинки» не просто дано людині творцем, а для довготривалої цивілізованої діяльності, розумного використання природного середовища. На жаль, своєю необдуманою активністю людина викликала безліч негативних наслідків. Збагачуючи природне середовище багатьма неіснуючими в природі речами, воєстраждання Землі» в кінцевому результаті переростають у страждання людини, екологічна проблема в такому випадку стає етичною і постає як величезний виклик для моралістів» (Іоанн Павло II, 2008)

Католицизм заперечує егалітарне уявлення про рівність усіх живих істот. Визнається особлива цінність людини, її особливе місце у світі як творіння Божого, створеного за його образом та подобою. Гостро критикуються достатньо поширені серед представників екологічних рухів ідеї «мінімізації»: необхідність мінімізувати життєві потреби людини, відмова від енерго- та матеріаломістких досягнень наукового та технічного прогресу. Підкреслюється, що крім

страшного голоду та злиднів цей шлях нічого не може принести людству. Вирішення екологічної проблеми пропонується Церквою з гуманістичних позицій, із врахуванням потреб духовного і матеріального прогресу людства. Зміна екологічної парадигми має привести не до спрощення і зубожіння, а до подальшого розвитку при дотриманні переваги духовних цінностей над матеріальними.

Католицька Церква наголошує на особливому статусі людини як співтворця Бога. Людина наділена Богом свідомістю, творчими здібностями, здатністю змінювати і одухотворювати світ. Творець не просто дав Землю та її мешканців людині в користування, але й поставив її відповідати за Землю, зберігати та вдосконалювати її як дбайливий господар, з усвідомленням відповідальності за все живе та неживе. Але людина, як відмічає Папа Іоанн Павло II, «...охоплена прагненням мати і отримувати задоволення більш ніж бути і розвиватись, споживає нестримно і необмежено земні ресурси й своє власне життя» (Іоанн Павло II, 1992: 169). Екологічна криза пов'язана з кризою моральною. Ідеологія необмеженого споживання відіграє провідну роль у сучасному неоліберальному суспільстві. Нібито вона має забезпечити високу якість життя людини. Проте в усіх сферах суспільного життя і в сьогоденні, і в більш віддаленій перспективі несе серйозні загрози. В дійсності «...ліберальна («людиноцентрична») модель, що пов'язана з «масовизацією» освіти, продукує людину, яка характеризується небезпечною самовпевненістю, зниженням професійних якостей, поверховістю, безвідповідальністю та всюдозволеністю у досягненні своїх цілей» (Ченбай, 2020: 69). У формуванні таких якостей людини має свою участь і масова культура. В результаті усталені стереотипи поведінки, що закріплюються у свідомості через освіту, масову культуру, об'єктивно зумовлюють посилення екологічної кризи. «Парадигма розвитку людства, що визнається як «суспільство споживання», і стала панівною, особливо в розвинених країнах, у другій половині ХХ століття, привела до зростання забрудненості природного довкілля» (Pavliuk, Matyukhina, 2021: 2)

Сучасна споживацька ідеологія заперечує не тільки самостійну цінність природи, розглядаючи її тільки як джерело ресурсів для вироблення все більшої кількості товарів для забезпечення матеріальних потреб людства, що мають необмежено зростати. Але й заперечує гідність людини, розглядаючи її тільки як виробника і на позбавила її початкової гармонії і необхідних елементів для життя: чистої води, свіжого повітря, доброго ґрунту і т. д. Зазначені ж «елементи» обумовлюють нормальне життя людини як виду, якість існування на Землі» (Петришин, 2014: 125). Папа Іоанн Павло II в енцикліці «*Evangelium Vitae*» пише про особливий зв'язок людини з природою, турбота про яку доручена їй Богом і водночас є умовою її існування. Тому зміна екологічної парадигми може відбутись тільки на основі зміни етичної парадигми – заміни споживацьких цінностей людськими, гуманістичними. Екологічна відповідальність має бути складовою суспільної та індивідуальної відповідальності людини. Вчення Церкви про людину наголошує на її гідності, необхідності пошани до життя як до святості.

Усвідомлення незмірної цінності життя має бути поширеним на природу, стати основою екологічної свідомості. Без пошани до життя і гідності людини не може бути пошани й дбайливого ставлення до природи. Тому відновлення традиційної шкали цінностей, пошани до життя як до святості окреслюються як найперше завдання в утвердженні екологічного імперативу.

Поняття відповідальності завжди пов'язане з етичним імперативом, усвідомленням належного та неналежного. Пошана до життя на емоційному і раціональному рівнях зумовлює відповідний вибір при вирішенні суспільних, економічних, технічних проблем. За умови пошани до життя як етичного імперативу в якості ефективного та виправданого сприймається тільки таке рішення, що забезпечує збереження життя як такого, життя людини, життя природи. Із цих позицій і виходить Церква у своїй екологічній концепції – досягнення гармонії між людством та природою через відповідальне природокористування. Іоанн Павло II надавав особливе значення формуванню у людини «екологічної відповідальності». «Екологічна відповідальність» трактувалась ним не лише як відповідальність перед природою, але «відповідальність перед собою, відповідальність перед іншими», також і перед наступними поколіннями. Право на здорове довкілля визначалось як одне з базових прав людини. «Сьогодні, – писав він, – все більш наполегливо говорять про право на надійне навколишнє середовище як про право, що має увійти до оновленої Хартії прав людини» (Іоанн Павло II, 2008: 308). І розвиток промислових, аграрних технологій (в тому числі і генна інженерія) має визначатись «екологічною відповідальністю» в її широкому розумінні. Екологічна концепція католицької Церкви має гуманістичний характер, робить наголос на відповідальності людини, її здатності вирішити створені нею ж проблеми.

18 червня 2015 року була опублікована енцикліка Папи Римського Франциска *Laudate si*, присвячена проблемам екології та захисту навколишнього середовища. В енцикліці підкреслюється, що сама віра накладає на християн особливі обов'язки в справі збереження природного середовища. «...я із самого початку хочу показати, що переконання віри пропонують християнам – і почасти віруючим інших релігій – високу мотивацію для турботи про природу і про найбільш уразливих братів і сестер. Якщо сам факт того, що ми – люди, спонукає людей піклуватися про навколишнє середовище, часткою якої ми є, «то християни особливо відчують, що їх завдання всередині творіння, їх обов'язок щодо природи і Творця належить до віри» Тому для людства і світу добре, щоб ми, віруючі, краще усвідомлювали екологічні обов'язки, що виникають із наших переконань» (*Laudato si*, 2015: 64).

Обговорення

Категорія «етична відповідальність» займає одне з провідних місць не лише в екологічній етиці, але загалом в екологічній проблематиці. Вже в останній третині ХХ століття, особливо після доповіді групи Д. Медоуза Римському клубу «Межі росту», «стало очевидно, що без запровадження такого поняття, як

«екологічна відповідальність» в усі сфери життя суспільства, запобігти екологічній кризі на Землі (аж до самої екологічної катастрофи) неможливо». Проблема екологічної відповідальності аналізується в працях Г. Йонаса «Принцип відповідальності», Р. Нэша «Права природи: історія екологічної етики», Х. Дейлі та Дж. Фарлей «Екологічна економіка: принципи та використання» (Нэш, 2004) опублікованій у Вашингтоні в 2004 році та ін. Загалом категорія «екологічна відповідальність» розглядається як у контексті законодавства, суспільної та корпоративної етики, як підстава юридичної та моральної відповідальності держав, підприємств, організацій за збереження природного середовища, так і в контексті етичної відповідальності. Водночас проблематичним залишається питання про шляхи і способи реалізації відповідального ставлення до природи. В юридичному плані дотримання відповідальності забезпечується міжнародними документами та заснованими на них законодавствами окремих країн у сфері природокористування. Але сучасний стан екології вимагає реалізації цього принципу перш за все на особистісному рівні. Католицька Церква у своєму вченні на перший план висуває особисту відповідальність людини. Дотримання принципів екологічної етики, усвідомлення своєї особистої екологічної відповідальності і реалізація цього усвідомлення на практиці розглядається як важливий обов'язок кожної віруючої людини.

Висновки

Умовою не просто розвитку, а фізичного виживання людства є вирішення екологічних проблем, досягнення рівня «екологічної безпеки». Останні десятиліття наочно показали необхідність зміни екологічної парадигми як у суспільній, так і в індивідуальній свідомості. Свою роль у формуванні загальнолюдської екологічної свідомості відіграє Католицька Церква. Оздоровлення людської свідомості, відновлення належної шкали цінностей завжди займало одне з провідних місць у церковній діяльності. В ХХ столітті на основі енциклік Іоанна ХХІІІ, Павла VI, Іоанна Павла II виник і став розвиватись новий напрям теології – екологія. В енцикліках «*Redemptor Hominis*», «*Evangelium Vitae*» Іоанна Павла II, «*Laudate si*» Франциска I вирішення екологічних проблем розглядається як етичний обов'язок кожної людини. Наголошується, що особливе становище людини у світі, надана їй Богом свобода нерозривно пов'язані з відповідальністю за все живе на світі. Церква звертається до людини як неповторної особистості й відповідальність покладає на неї. В екологічному вченні католицької Церкви відповідальність охоплює не лише світ суспільства, людини, а також і світ природи. Тим самим визначаються шляхи подолання декларативності екологічного законодавства, яке звертається до суспільства та держави в цілому. Усвідомлення своєї «екологічної відповідальності» і реалізація її в повсякденній професійній діяльності, оцінюється як обов'язок кожної людини, що покладений на неї самим Богом.

Список літератури

1. Медоуз Д. Пределы роста. 30 лет спустя / Д. Медоуз, Й. Рандерс, Д. Медоуз; пер. с англ. – М.: ИКЦ «Академкнига», 2007. – 342 с.
2. Паризька угода до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_161
3. Закон України № 1469-VIII «Про ратифікацію Паризької угоди» від 14.07.2016 <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1469-19>
4. Клешня Г. М. Екологічний імператив як фактор антропологічної безпеки сучасного суспільства / Г. М. Клешня // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – Вип.1(31). – К.: 2020. – С. 57-63.
5. Симкин Г. Н. Экология, этносы и культура / Г. Н. Симкин // Человек. – №6. – 1990. – С. 38-50.
6. Матюхина А. А. Традиции как основа экологической парадигмы культуры современного общества / А. А. Матюхина // Вісник Національного авіаційного університету. Сер.:Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. – Вип.1(32). – К.: 2020. – С.119-124
7. Петришин Н. Є. Екологічні проблеми в осмисленні сучасних католицьких мислителів / Н. Є. Петришин // Наукові записки Національного Університету «Острозька академія». Серія Історичне релігієзнавство». – Острог 2014. – С. 122-130.
8. Енцикліка Папи Івана Павла II "Evangelium Vitae" – Львів, Місіонер, 2008 – С 75.
9. Иоанн Павел II. Мысли о земном / Иоанн Павел II. — М., 1992. – 308 с.
10. Ченбай Н. А. Проблеми формування і модернізації системи вищої освіти в Україні (соціально-філософський аналіз) / А. Н. Ченбай // Вісник Національного авіаційного університету. Сер.:Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. – Вип. 2(24). – К.: 2016. – С. 68-71.
11. Pavliuk Nonna, Matyukhina Oleksandra Features of municipal waste management in the context of sustainable development in the countries with high CNI per capita and lower middle CNI per capita on the example of Finland and Ukraine / Nonna Pavliuk , Oleksandra Matyukhina // Architekture Civil engineering environment. The Silesian University of Technology. 1/2021. – S. 1-12.
12. Encyklika Laudato si' Ojca Świętego Franciszka poświęcona trosce o wspólny dom // https://www.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_encyclica-laudato-si_pl.pdf
13. Экологическая ответственность. <https://socotvet.ru/ekologicheskaya-otvetstvennost/>
14. Нэш Р. Права природы: История экологической этики / Р. Нэш // Киев: Киевский эколого-культурный центр, 2001. – 166 с.
15. Daly H., Farley J. Ecological Economics: Principles and Applications. – Washington: Island Press, 2004.

References

1. Medouz D., Randers I., and Medouz D. 2007. Predely rosta. 30 let spustya [Limits to growth. The 30-year update]. Moscow: IKTs "Akademkniga".

A. A. Матюхина.

КАТЕГОРИЯ «ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ» В ЭТИЧЕСКОМ УЧЕНИИ КАТОЛИЧЕСКОЙ ЦЕРКВИ В XXI ВЕКЕ

Аннотация. Категория экологической ответственности занимает одно из ведущих мест в современной экологической этике. В статье исследуются особенности осмысления этой категории в этическом учении католической церкви. Католическая церковь рассматривает наличие «экологической ответственности» каждого человека как одно из основных условий решения экологических проблем. В статье особое внимание уделяется связи экологической концепции католической церкви с ее учением о сущности и предназначении человека.

Ключевые слова: экологическая проблема, экологическая ответственность, поведение, окружающая среда, экологическая парадигма, энцикліка.

O. Matyukhina

THE CATEGORY OF "ECOLOGICAL RESPONSIBILITY" IN THE ETHICAL TEACHING OF THE CATHOLIC CHURCH IN THE XXI CENTURY

Introduction. The category of ecological responsibility occupies one of the leading places in modern environmental ethics. The article examines the features of understanding the category in the ethical teaching of the Catholic Church. **The aim and tasks.** In this regard, the aim of the study is to determine the features of the approach to solving environmental problems in the social teaching of the Catholic Church. Separately, the category of "ecological responsibility" is highlighted, its place in the ethical teaching of the Church. **Research methods** are dictated by the subject of the study. Therefore, a sociocultural approach, structural, conceptual methods, and conceptual analysis are applied. **Research results.** Thus, the ways of overcoming the declarative nature of environmental legislation addressed to society and states as a whole, are determined. **Discussion.** The Church addresses man as a unique personality and assigns responsibility to him. Therefore, a change in the ecological paradigm can occur only on the basis of a change in the ethical paradigm, namely, the

2. United Nations. 2015. Paryzka uhoda do Ramkovoї konventsii OON pro zminu klimatu [Paris Agreement under the United Nations Framework Convention on Climate Change]. December 12. http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_161.

3. Law of Ukraine. 2016. Pro ratyfikatsiiu Paryzkoї uhody [On the ratification of the Paris Agreement]. 1469-VIII, July 14. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1469-19>.

4. Kleshnia, H. 2020. Ekolohichni imperativ yak faktor antropolohichnoi bezpeky suchasnoho suspilstva [Ecological imperative as a factor of anthropological security of modern society]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seria : Filozofia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies*, 1(31): 57-63.

5. Simkin, G. 1990. *Ekologiya, etnosy i kultura* [Ecology, ethnic groups and culture]. *Chelovek, Man*, 6: 38-50.

6. Matyukhina, A. (2020). Traditsii kak osnova ekologicheskoy paradigmy kultury sovremennogo obshchestva [Traditions as the basis of the ecological paradigm of the culture of modern society]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seria : Filozofia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies*, 1(32): 119-124.

7. Petryshyn, N. 2014. Ekolohichni problemy v osmysleni suchasnykh katolytskykh myslyteliv [Environmental problems in the understanding of modern Catholic thinkers]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho Universytetu "Ostrozka akademiia"*, 11: 122-130.

8. Entsyklika Papy Ivana Pavla II "Evangelium Vitae" [Encyclical of Pope John Paul II "Evangelium Vitae"]. 2008. Lviv: Misioner.

9. Ioann Pavel II 1992. Mysli o zemnom [Thoughts on the earthly]. Moscow: Novosti.

10. Chenbai, N. 2016. Problemy formuvannia i modernizatsii systemy vyshchoi sovity v Ukraini (sotsialno-filosofskyi analiz) [Problems of formation and modernization of the system of the Supreme Soviet in Ukraine (socio-philosophical analysis)]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seria : Filozofia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 2(24): 68-71.

11. Pavliuk N. & Matyukhina O. (2021). Features of municipal waste management in the context of sustainable development in the countries with high CNI per capita and lower middle CNI per capita on the example of Finland and Ukraine. *Architekture Civil engineering environment*, 1: 1-12.

12. "Encyklika Laudato si' Ojca Świętego Franciszka poświęcona trosce o wspólny dom". https://www.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_encyclica-laudato-si_pl.pdf.

13. Soc-otvet. 2015. Ekologicheskaya otvetstvennost [Ecological Responsibility]. July 13. <https://soc-otvet.ru/ekologicheskaya-otvetstvennost/>.

14. Nesh, R. 2001. Prava prirody: Istoriya ekologicheskoi etiki [Nature's Rights: A History of Environmental Ethics] Kiev: Kievskii ekologo-kulturnyi tsentr.

15. Daly, H., Farley, J. 2004. Ecological Economics: Principles and Applications. Washington: Island Press.].

replacement of consumer values with human, humanistic ones. **Conclusion.** The Church's teaching of man emphasizes his dignity, the need for respect for life as holiness. In the encyclicals "Redemptor Hominis", "Evangelium Vitae" by John Paul II, "Laudate si" Francis I, environmentally responsible behavior aimed at preserving nature is considered to be a moral duty of every person, especially a believer. The freedom granted to him by God is inextricably linked with responsibility for all life in the world.

Keywords: environmental problem, ecological responsibility, behavior, environment, environmental paradigm, encyclical.

УДК 502.1:159.922 (045)

С. С. Орденів

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Національний авіаційний університет;
e-mail: ordenov@nau.edu.ua;
ORCID ID: 0000-0002-2572-8300; Researcher ID: Q-7658-2018

Анотація. У статті розкривається специфіка формування екологічної свідомості в умовах глобалізації. Акцентується увага на недостатньому забезпеченні з боку урядів країн екологічної рівноваги та безпеки природокористування на інституціональному рівні. Наголошується, що для подолання негативних тенденцій в екологічній сфері формування екологічної свідомості повинно відбуватися у напрямку досягнення оптимальної взаємодії суспільства і природи, а також забезпечення гармонізації матеріального і духовного життя суспільства. Сучасна екологічна свідомість повинна подолати суперечності, які виникають у системі людина-природа шляхом зміщення акцентів етичних засад – від антропоцентризму до екоцентризму, що дозволить відновити рівновагу між людиною та біосферою у процесі суспільного розвитку.

Ключові слова: екологічна свідомість, глобалізація, екологічна безпека природокористування, глобальні проблеми сучасності, розвиток суспільства..

Вступ

У сучасному суспільстві екологічна проблема набула чітких обрисів глобальності, фактично поставивши все людство на межу виживання. Міжнародна спільнота б'є на сполох, а різноманітні екологічні форуми рекомендують розвивати наукові дослідження, присвячені цій проблематиці, для того, щоб віднайти такий шлях розвитку глобального суспільства, який би задовольнив нагальні потреби зростаючого народонаселення, не завдаючи, водночас, руйнівного впливу на природу. Екологічна тематика імпліцитно присутня в сучасному науковому дискурсі, незалежно від галузі знань, об'єднуючи представників різних наук навколо вирішення найактуальнішої проблеми сучасності – екологічної безпеки природокористування. Екологічною проблематикою зайняті політологи і філософи, юристи і соціологи, економісти і «зелені» ідеологи – фундатори нового екологічного руху, що загалом сприяє її комплексній науковій розробці.

Водночас, в основі більшості сучасних досліджень лежить внутрішнє бажання подолати існуючі наслідки при одночасному збереженні того способу суспільного життя, яке, по суті, й привело до існуючого стану речей в екологічній сфері. В першу чергу, це пов'язано з певними політичними і економічними традиціями, які склалися у глобалізованому соціумі, та які впливові гравці на міжнародно-політичній арені не поспішають змінювати, адже це стосується, у першу чергу, їхніх інтересів. Разом із тим, екологічні зміни, які відбуваються на нашій Планеті, суттєво впливають на умови життя людей, «викликаючи непередбачені зміни клімату, руйнування екосистем, виснаження природних ресурсів, а відтак – їхню нестачу» (Клешня, 2020: 57), що вказує на суттєвий взаємозв'язок між політикою, економікою та екологією.

Безупинний економічний розвиток обумовлює зростання споживання, що за умови обмеженості природних ресурсів не може не вести до

катастрофічних наслідків. Обираючи недалекоглядну тактику короткотермінового вирішення поточних проблем, людство вдається до неоправданної стратегічної помилки. Бажання капіталістичних економік вирішити будь-що свої вузькоутилітарні економічні інтереси шляхом збільшення споживання природних ресурсів за рахунок країн «третього світу» призвело до нанесення значної шкоди здоров'ю нинішніх та непоправних наслідків для прийдешніх поколінь у цих країнах. Вищезазначене вказує на актуалізацію вивчення екологічних проблем сучасного суспільства, особливо у контексті усвідомлення людиною наслідків неконтрольованого природокористування. Напрацювання нових підходів до вирішення екологічних проблем у сучасних умовах потребує нових знань про трансформацію екологічної свідомості, що й актуалізує дане дослідження.

Мета дослідження

Теоретичною основою дослідження виступили соціальні, філософські, політекономічні та політологічні дослідження Р. Аллена, В. Вернадського, А. Гора, А. Печчеї, Т. Розака, Е. Фрома, П. Тейяра де Шардена, А. Швейцара та ін.

Методологія дослідження

У дослідженні використано діалектичний, компаративний та прогностичний методи у їхньому інтегративному поєднанні. Були використані також системний та аксіологічний підходи, що сприяло поглибленому розумінню змісту екологічної свідомості.

Результати

Згідно з Ріо-де-Жанейрською (1992 р.), Кіотською (1997 р.), Йоганнесбурзькою (2002 р.) та іншими міжнародно-екологічними конвенціями і форумами, екологічна криза в світі віднесена до розряду глобальних. Це означає, що в сучасному суспільстві екологічні проблеми становлять найбільшу небезпеку для нас і наших нащадків. Людина з моменту свого виникнення як виду взаємодіяла з навколишнім середовищем і